

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

Кафедра політології

КАФЕДРА
ПОЛІТОЛОГІЇ
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Політичні партії і вибори: українські та світові практики

Випуск 6

Збірник статей і тез за результатами міжнародної наукової конференції «Малі політичні партії та актори у політичному процесі на регіональному та локальному (субнаціональному) рівнях: Україна і світ» – шостої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 26–27 листопада 2021 року

Львів
2022

УДК 329:324(477+100)(063)

П 504

Рецензенти:

Климончук В.Й. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Колодій А.Ф. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка;

Луцишин Г.І. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка».

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 26/2 від 24 лютого 2022 р.)

П 504

Політичні партії і вибори : українські та світові практики : зб. ст. і тез за результатами міжнародної наукової конференції «Малі політичні партії та актори у політичному процесі на регіональному та локальному (субнаціональному) рівнях : Україна і світ» – шостої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори : українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 26–27 листопада 2021 року / [за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина]. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – Вип. 6. – 369 с.

ISBN 978-617-10-0698-0

У збірнику представлено наукові статті і тези виступів учасників шостої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики», присвяченої питанням малих партій та акторів у політичному процесі і вкотре проведеної для вшанування пам'яті Ю. Р. Шведа – українського партолога та псефолога.

Збірник статей і тез конференції організовано рубриками. Загалом у збірнику висвітлено проблематику малих партій і акторів у субнаціональному політичному процесі, партійно-виборчих детермінант політичного процесу на регіональному і локальному рівні й інституційних і комунікаційних параметрів взаємовпливу національного та субнаціонального рівнів політики в Україні і світі. Збірник сприятиме розумінню партійно-виборчої політики і регіоналізму.

УДК 329:324(477+100)(063)

ISBN 978-617-10-0698-0

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Частина 1. Феномен, особливості структуризації й ефекти функціонування малих партій і акторів у субнаціональному політичному процесі: теорія і параметри в Україні....	7
Тарас Радь. Партії мерів як різновид малих політичних партій: поява нового типу локальних партій в Україні після 2014 року	7
Олексій Розумний. Електоральні перспективи «партій мерів» після чергових місцевих виборів.....	42
Юрій Остапець. Місце та функціональні характеристики малих політичних партій в партійній системі України	49
Анатолій Романюк. Параметри та особливості членства в малих політичних партіях регіонального рівня: на прикладі Львівської області	66
Павло Молочко. Вплив національних та «регіональних» партій на структурування партійної системи України: на прикладі Чернівецької області	78
Михайло Зан. Політико-партійна структуризація органів місцевого самоврядування у румуномовних територіальних громадах Чернівецької та Закарпатської областей (за результатами місцевих виборів 2020 року)	88
Едуард Щербенко. «Партія Майдану» як емерджентний актор.....	102
Віра Гапоненко, Світлана Бульбенюк. Роль малих партій у політичному процесі у контексті парламентських виборів 2021 року.....	106
Світлана Була, Оксана Шурко. Вплив партій на локальну демократію в Україні ..	118
Ігор Осадчук. Особливості функціонування малих партій в атиповій напівпрезидентській системі правління у Республіці Казахстан (2007–2021)	125
Віталій Литвин. Проблеми з'ясування сутності, різновидів, сили і релевантності «малих» партій	129
Частина 2. Партійно-виборчі, інституційні і комунікаційні детермінанти структуризації політики на регіональному й локальному рівні та їхній взаємозв'язок з національним урядуванням в Україні.....	151
Олена Новакова. Чинники виборчої структуризації політичного процесу на локальному рівні в Україні	151
Наталія Ротар. (Дис)комунікація національного та субнаціонального рівнів політики в Україні	157
Любомир Скочиляс. Вибори в умовах форс-мажору	167
Віталій Лебедюк, Наталія Андрієнко. Політична участь жінок в Україні: чинники електорального успіху на місцевих виборах 2015 та 2020 років	176
Наталія Стеблина. Визначення політичних пріоритетів місцевих видань за допомогою комп'ютерного аналізу (на матеріалі позачергових виборів мера Харкова 2021 р.)..	187

Анна Бучинська. Електоральна участь та перспективи впровадження електронного голосування в Україні.....	193
Анна Рихлюк. Можливості використання виборчої географії в Україні (на прикладі місцевих виборів 2020 року).....	197
Валерій Манчуський. Причини кризи проникнення в Україні: політологічний аналіз ..	205
Володимир Гнатюк. Концептуальні аспекти інституційної взаємодії національного і субнаціонального рівнів політики в сучасних політологічних дослідженнях..	218
Орест Семотюк. Інтернет-меми як жанр гумористичного медіаполітичного дискурсу: функціональні та комунікативні аспекти	240
Віктор Гаврилюк. Важливість контролю партії влади над урядом: практика Великої Британії та України	251
Степан Рішко. Індекси й індикатори для аналізу локальних режимів та їхньої кореляції з національними режимами: теоретико-методологічний контекст	257

Частина 3. Сучасні особливості, тренди та проблеми розвитку партійно-виборчої й інституційної складових політичного процесу і урядування в різних країнах світу ... 262

Ljudmila Roska. The role of party systems in overcoming interethnic conflicts	262
Mindaugas Jurkynas. Party leadership selection: The empirical case of the Lithuanian Social Democratic Party	268
Gabriel Székely. The reform of the electoral system to the National Council of the Slovak Republic: Political declarations versus electoral engineering	286
Michal Cirner, Irina Dudinská. Absencia komunálnej reformy na Slovensku a príklady dobrej praxe z ukrajinskej komunálnej reformy	307
Анатолій Ключкович. Тренд популізму в партійно-політичному житті сучасної Словаччини	315
Владіслав Дудінські, Наталія Марадик. Емпіричний вимір діяльності політичних партій Чеської Республіки.....	318
Світлана Матвієнків. Національні меншини Угорщини: представництво в органах державної влади	328
Mridula Ghosh. Major factors influencing the run-up to elections in April 2021 in the state of West Bengal in India	335
Віктор Савінок. Україна в дискурсах німецьких парламентських партій під час виборчої кампанії до Бундестагу 2021 року.....	344
Віра Бурдяк. Вплив партії «Рух за права і свободи» на розвиток політичного процесу Республіки Болгарія.....	351
Руслана Клим. Вплив європейської інтеграції на трансформацію зовнішньополітичних напрямів діяльності політичних партій Болгарії	363

Для нотаток	368
--------------------------	------------

Віталій Литвин

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Львівського національного
університету імені Івана Франка*

Проблеми з'ясування сутності, різновидів, сили і релевантності «малих» партій

Чи не вперше у політичній науці та практиці, однак постійно все ширше і ширше, про феномен, явище та процесуальне наповнення сутності «малих» політичних партій почали говорити ще з 70-х років ХХ століття. Одним із яскравих поштовхів для цього у той час почали ставати результати цілого повторювального циклу послідовних національних – передусім парламентських, – а згодом і субнаціональних (на будь-якому рівні політики й урядування, нижчому національного) виборів головно в скандинавських, а пізніше і в інших країнах Європи. Доповнилось це причинною та інерційною суттєвою зміною сутності і природи соціополітичних поділів у різних країнах Європи й загалом у цій частині світу, зокрема з домінуючої до 70-х років ХХ століття матеріалістичної до переважаючої і постійно розширювальної та обновлюваної після цього постматеріалістичної [103]. Ще згодом, зокрема з 90-х років ХХ століття, про «мали» політичні партії в країнах Європи розпочали говорити не тільки чи не лише головно електорально та національно, однак і функціонально, і в зменшеному територіально-географічному (субнаціональному – локальному, регіональному тощо) просторі й масштабі, тобто як про політичні партії суто на місцях (у регіонах, окремих місцевостях тощо, однак загалом на рівні, нижчому національного) і про політичні партії як безпосередній недолік партійних систем на національному та субнаціональному рівні політики й урядування. Причому все це відбулось (спочатку зініціювалось, а згодом і продовжилось) паралельно із актуалізацією субнаціонального (регіонального та локального) політичного процесу й субнаціональної тематики у сучасній політичній науці.

Як наслідок, з плином часу склалась суспільно-політична ситуація, згідно з якою сьогодні так звані «мали» політичні партії стали властивими (теоретично та практично) чи не для всіх країн Європи, причому як Західної, так і Центрально-Східної та Східної. Та все-ж деякі з цих політичних партій виявились спроможними структурувати партійні системи цілих країн (причому на різних рівнях політики й урядування), а деякі – зовсім ні, оскільки вони постійно залишаються на маргінесі політичного процесу, спочатку формуючись, але незабаром зникаючи під впливом так званого «шовінізму» основних чи мейнстрімних партій [67, с. 345]. Крім того,

деякі «малі» політичні партії позиціонуються чи принаймні сприймаються як релевантні або істотні, а деякі – натомість зовсім ні.

З усього цього слідує, що так чи інакше «малі» політичні партії на прикладі різних країн світу, однак передусім Європи, змушують цілі когорти і групи вчених переосмислювати та трансформувати теорію партій і партійних систем, а також обриси реальних партійних систем в окремих країнах. Зокрема на предмет та питання релевантності політичних партій, фрагментації/фракціоналізації, поляризації, електоральної волатильності, націоналізації чи денаціоналізації і загалом структуризації партійних систем тощо [103]. Примітно, що відбувалось і досі відбувається в рамках поступу політичної науки це у кілька етапів чи «хвиль», які демонструють відносну гетерогенність та неконсолідованість тематики «малих» політичних партій на різних етапах її розвитку. Так, першу «хвилю» (від моменту ініціювання і до початку XXI століття) дослідження феномена «малих» політичних партій репрезентують такі науковці, як (не в хронологічному порядку): П. Абрамсон, Дж. Олдріч, П. Паоліно та Д. Роде [3], Т. Баскаран і М. Л. де Фонсека [9], А. Блейс [13], С. Волінец [105], Г. Герцог [49], Г. Голд [45], В. Грант [46], К. Дешувер [30], М. Дюверже [33], Р. Кац та П. Мейр [55; 65; 66], В. Кей [58], Дж. Коаклі [23], К. Ловсон та П. Меркл [61], П. Лукарді [63], Г. Майер [67], Ф. Мюллер-Роммель і Дж. Прідхам [74; 75], М. Новак і Р. Касслінг [76], М. Педерсен [80], М. Пінард [81], П. Рейнольдс [83], К. Річмонд [84], Дж. Сарторі [88], Г. Сміт [90], С. Фішер [36; 37], Дж. Хаммонд [47] та чимало інших. Вони здебільшого починають розмірковувати над феноменом та синонімізацією стосовно виокремлення, позначення й позиціонування так званих «малих» партій і навіть їхніх розмаїтих та різноспрямованих різновидів, але майже не структуризують їх і не зводять до систематичних і комплексних порівнянь [74, с. 1]. Натомість друга ж «хвиля» дослідження «малих» політичних партій (від початку XXI століття й досі) репрезентована такими вченими, як (теж не у хронологічному порядку): Дж. Адамс, М. Кларк та Л. Езров [4; 5], Ж.-Е. Бартелс та М. Л. Ремке [8], Е. Беланжер [11], Ч. Боікс [15], Н. Болейер [16–18], К. Боттом, А. Кларк і К. Копус [21; 27; 28], Г. Бохель і Д. Денвер [14], В. Ван дер Бруг та М. Феннема [96; 97], Л. Вікс [102; 103], С. Гергіна, Г. Джіглау та А. Фаган [42–44], Дж. Геррінг [40], Л. Даймонд та Р. Гюнтер [31], К. Дешувер [29], Г. Кеффорд [56], Дж. Коаклі [24], С. МакДед та К. Рекавек [68], Е. О'Меллі [77], Л. Слоан [89], Дж.-Дж. Спун [91], М. Тавітс [93; 94], Б. Тамас [92], Дж. Фонт [38], С. Хаг [50; 51] й чимало інших. Вони розвивають доробки попередньої «хвилі» і навіть відносно систематизують їх, але не розв'язують всіх виокремлених завдань із приводу структуризації феномена та різновидів «малих» політичних партій консенсусно [24], а часто навіть заперечують доцільність і валідність їхнього виділення як таких.

Очевидно це з огляду на те, що в теоретичному і практичному контекстах тематика «малих» політичних партій зовсім не є уніфікованою, унілатеральною і

цілковито впорядкованою та систематизованою, а натомість радше є дисперсною, гетерогенною і розробленою. Це вдало можемо зрозуміти із бодай часткового переліку генеральних та базових завдань і проблем дослідження «малих» партій у політичній науці, з-поміж яких: сутність і причини визначення та параметри й ефекти позиціонування політичних партій як «малих», причому на різних (як на національному, так і на субнаціональних) рівнях політики, урядування та виборчого процесу; організаційна структура, стратегія, тактика, ідеологія і членство в «малих» політичних партіях; спроможність «малих» партій виконувати альтернативні функції і завдання та розв'язувати проблеми, які притаманні іншим політичним партіям на національному й субнаціональному рівнях політики, виборчого процесу та урядування; здатність великих або основних (так званих «мейнстрімних») партій нівелювати «малі» партії за допомогою використання їхніх ідей «на прокат» і в рамках різних стратегій їхньої взаємодії (співпраці чи опозиції) між собою з приводу виборів та можливого урядування; різновиди та територіальні, функціональні й ідеологічні групи «малих» партій, в тому числі у теоретико-методологічному та практичному розрізах і сенсах; з'ясування того, наскільки розвиток та кількість «малих» політичних партій співвідносяться із рівнем розвитку демократії, участю громадян і параметрами інституційного/політичного дизайну й міжінституційних відносин на різних рівнях політики та урядування; врахування того, наскільки кількість і сила «малих» політичних партій унаслідують від параметрів формування, фінансування та функціонування партій й виборчих систем і правил; причини та наслідки «народження»/формування, «виживання»/стабільності і/або занепаду, кількості, успіхів та невдач «малих» політичних партій у різних країнах і контекстах; релевантність або нерелевантність (істотність або неістотність) «малих» партій у рамках різних типів партійних систем; можливості перетворення «малих» партій у сильні, великі, основні або «мейнстрімні» партії чи, на противагу, можливості їхнього занепаду, маргіналізації і краху [18; 24; 77; 102; 103]. І це все на тлі факту відсутності у політичній науці регіональних (не кажучи вже про універсальні) порівнянь, а натомість в рамках фокусу на дослідженні окремих кейсів, через що поточно й досі немає консолідованої теорії «малих» політичних партій.

Доволі вдало це можна продемонструвати навіть у розрізі притаманної для політичної науки неоднозначності і синонімії стосовно концептуалізації феномена «малих» партій. Адже чи не найцікавішим у контексті існуючих в політичній науці питань, завдань і проблем розвитку «малих» партій є те, що надзвичайно багато непорозумінь існує з приводу навіть не стільки дослідження та однозначності розуміння їхньої сутності, скільки стосовно позначення так званих «малих» партій різними категоріями, різними науковцями, в різних контекстах, в різних рамках і в різних країнах тощо [75; 89]. Адже у політичній науці застосовують найрізноманітніші позначення та найменування таких політсил, серед яких найчастіше вживаними є

власне «мала» партія (small party) [8; 17; 27; 56; 65; 75; 76; 90], «незначна» або «другорядна» партія (minor party) [14; 21; 23; 24; 28; 36; 40; 49; 67; 68; 77; 80; 83; 89; 92; 102; 103], «мікропартія» (micro-party) [56; 57], «третя» партія (third party) [3; 11; 13; 34; 45; 81; 104], «незалежна» партія (independent party або independents) [14; 28], «периферійна» партія (peripheral party) [56], «знедолена» партія (pariah party) [6; 32; 72; 73; 98; 99], «протестна» партія (protest party) [18; 52], «нішова» партія (niche party) [4; 5; 71; 101], «локальна» партія (local party) [46], «альтернативна» партія чи організація (alternative organization) [1; 61], «особиста» партія (personal party) [82], «електоралістична» партія (electoralist party) [56] тощо. Хоч це видається надзвичайно великим недоліком, оскільки чимало таких і подібних прикметників для позначення політичних партій – їхнього розміру, організацій, структури, ідеологій, територіальності функціонування – взаємно пересікаються, а не є вичерпними й односторонніми. При цьому, найпроблемнішим є те, що різні вчені синонімізують різні позначення так званих «малих» політичних партій, тим самим зовсім не надаючи чіткості і структурованості політологічного знання. Відтак сьогодні у політичній науці відсутня уніфікована теорія й інфраструктура щодо розуміння «малих» політичних партій, а натомість відбувається «концептуальне розтягування» [25, с. 222; 41, с. 367; 56; 86, с. 1035], через що деякі науковці раніше вважали і навіть досі вважають навіть за недоречне (як «аналітично некорисні концепти» [58, с. 254]) аналізувати «малі» політичні партії в принципі. І це попри те, що в таких країнах, як Австралія, Ірландія, Італія, Мексика, Німеччина, ПАР, Португалія, Сполучене Королівство, США, Чехія і чимало інших, до тематики «малих» політичних партій звертаються відносно часто, принаймні на тлі інших країн світу.

Якщо говорити про вказану проблему політичної науки деталізованіше, то вона постає ще очевиднішою, адже вчені не тільки застосовують різні позначення, дефініції та синоніми для так званих «малих» політичних партій, а й наповнюють їх зовсім або доволі різним змістом та сенсом. Зокрема, можна виокремити такі найвідоміші у сучасній політичній науці спроби дефініювання (втім числі у рамках синонімізації) «малих» політичних партій, як: опортуністичні політичні партії, які прагнуть «грати» поза рамками та правилами політичної і партійної системи (за авторством Г. Кеффорда [56]); всі наявні політичні партії, крім двох найбільших, в країнах із мажоритарною виборчою системою (абсолютної або відносної більшості) та двопартійною системою (за Дж. Геррінгом [40, с. 83]) або, відповідно, всі «зайві» партії у рамках певних типів партійних систем (як «четверті» партії у двох-з-половиною-партійних системах, «п'яті» партії в чотирипартійних системах) [14, с. 579; 23, с. 270]; партії, які не структуризують і не інституціоналізують міжпартійної змагальності та партійних систем, бо вони не є релевантними (авторства Дж. Сарторі [88], Ф. Мюллера-Роммеля і Дж. Плідхама [75], Г. Кеффорда [56]) або не є представленими у легіслатурах (як вказує Г. Опп [78, с. 576]); ідеологічно різноманітні політичні партії з національною

підтримкою на рівні, меншому 2 відсотків електорату (як вказує С. Буйзен [19, с. 733]); політичні партії, які репрезентують крайню/радикальну чи нецентристську «нішову» ідеологічну позицію (як вважають Дж. Адамс, М. Кларк, Л. Езров [4, с. 513; 5]); партії, які отримують підтримку менше, аніж 1–1,5 % голосів електорату – як «мікропартії», – та, відповідно, від 1–1,5 до 15 % голосів електорату (хоча й упродовж не менше, ніж трьох виборів) – як «малі» партії (авторства П. Мейра [65; 66] та Дж. Коаклі [24]); політичні партії, які у жодному разі не спроможні сформувати урядових кабінетів і/чи бути основними акторами політичної/парламентської опозиції (як вказує С. Фішер [37]); політичні партії, які виборчо є зовсім чи відносно неважливими, функціонально – проблемними щодо отримання належної інформації про них, а тому й нездатними впливати на вироблення та реалізацію політики урядів і дисфункціональні за своєю природою (також як вказує С. Фішер [37]); політичні партії з лімітованою виборчою підтримкою населення, які спроможні отримувати мандати в легіслатурі винятково внаслідок «торгівлі» перевагами, преференціями й очікуваннями (як зазначає А. Гауя [39, с. 26]); непарламентські «ефемерні» політичні партії, які не отримують державної підтримки і фінансування (про що вказує Г. Опп [78, с. 576]); політичні партії, які мобілізуються і проти урядового кабінету, і проти головної чи головних опозиційних сил (авторства П. Абрамсона й інших вчених [3]).

З перерахованих вище опцій розуміння «малих» політичних партій слідує, що різні дефініції часто є дуже неоднозначними та довільними, не окреслюють і не пропонують єдиного, системного й консолідованого розуміння сутності «малих» політичних партій як таких. Ускладнюється ситуація і ймовірністю електоральної невдачі будь-якої основної/мейнстрімної партії, яка з часом виборчо може стати «малою» або нерелевантною. Разом із цим, проблема полягає не лише у різних спробах дефініювання і позначення/найменування «малих» політичних партій, а також у тому, що є доволі різні підходи до розуміння сутності цього надзвичайно гетерогенного феномена. Серед них, передусім на підставі систематизації наявних наукових досліджень, можна виділити такі головні теоретико-методологічні підходи, як: 1) територіальний – на підставі врахування різних рівнів політики й урядування та різної ролі політичних партій у них, зокрема найперше на рівнях, нижче національного (субнаціональному – регіональному, локальному тощо); 2) функціональний – на підставі врахування факту виконанням чи невиконанням політичними партіями своїх основних функцій і завдань; 3) історично-організаційний – на підставі врахування походження, причин виникнення, способів формування, організаційної структури й особливостей фінансування політичних партій; 4) ідеологічний – внаслідок врахування розмаїтості ідей, доктрин і напрямів політики та діяльності політичних партій; 5) стратегічний – на підставі оцінювання стилів і форматів поведінки партій на електоральному ринку, в ході та з приводу урядування і загалом у політичній системі; 6) владно-електоральний – на підставі різності рівня успіхів політичних

партій на виборах, в урядуванні та загалом у політичному процесі, в тому числі з приводу статусу у владі та релевантності. Додатково ж проблема посилюється тим, що перелічені теоретико-методологічні підходи можна застосовувати і як цілком окремішньо або альтернативно, і спарюючи або поєднуючи їх між собою, але вони безумовно та беззастережно розмивають сутність і рамки «малих» політичних партій як таких [24]. Не допомагає у цьому контексті навіть і те, що в рамках різних підходів існують свої найуживаніші визначення та розуміння «малих» партій.

Так, «малі» політичні партії, зокрема у рамках територіального теоретико-методологічного підходу, часто розуміють як політичні партії на субнаціональному рівні політики й урядування тієї чи іншої країни. З цього слідує, що «малі» партії, навіть якщо вони формуються загальнонаціонально і на загальнонаціональному рівні, функціонують винятково на субнаціональному (регіональному і локальному) рівні політики й урядування, адже вони не користуються постійною й однаковою електоральною підтримкою по всій території тієї чи іншої країни. Інакше кажучи, «малі» політичні партії за сферою та територіальністю своєї діяльності – це суто регіональні і локальні (в цілому субнаціональні) політичні партії тощо, які зареєстровані або не зареєстровані на національному рівні політики та урядування конкретної країни, але можуть бути або не бути представлені в центрі її політичного процесу [27]. Відповідно, по факту «малі» субнаціональні партії традиційно маргіналізовані на національному рівні політики й урядування, а відтак у категоріях національної партійної системи безумовно не є релевантними [75]. Натомість такі політсили є або можуть бути впливовими і навіть домінуючими на будь-якому з субнаціональних рівнів політики й урядування, витісняючи з нього партії національного рівня тощо, зокрема внаслідок неспроможності останніх визнавати конкретні локальні обставини та реагувати на них. З огляду на це, «малі» політичні партії у такому розумінні безумовно забезпечують нові канали залучення громадян, політичної активності, участі і нові шляхи політичної відповідальності, зокрема на субнаціональному рівні, хоча передусім зосереджують свою діяльність на управлінні певною територією, а не на представництві громадян [26]. Враховуючи це, «малі» субнаціональні партії можуть бути або не бути релевантними чи системотворчими на субнаціональному рівні політики й урядування, але вони обов'язково формуються та функціонують на тлі конфліктів по національній–субнаціональній лінії «центр–периферія» [22]. Беручи це до уваги, очевидно, що «малі» партії на субнаціональному рівні урядування й політики можуть бути двох типів, зокрема як субнаціональні осередки/філії «малих» партій на національному рівні (типово з вузьким порядком денним на місцях), а також як субнаціональні центри і/чи осередки/філії «малих» партій винятково на субнаціональному рівні (звикло з широким порядком денним на місцях).

Дещо відмінне трактування «малих» партій притаманне у випадку поєднання територіального, функціонального й електорального підходів до їхнього розуміння,

зокрема як політичних партій-представників винятково різних типів меншин. У цьому контексті йдеться про «малі» політичні партії, які виділяють за наслідками особливостей етнічних, регіональних, локальних й інших соціополітичних поділів, інкорпорованих у рамках тих або інших типів виборчих та партійних систем – на національному та субнаціональному рівнях політики й урядування. При цьому, врахування таких соціополітичних відмінностей та поділів через виборчі системи різних рівнів зовсім не впливає на формування параметрів національних партійних систем, політики й урядування. А тому партії-представники меншин на жодному рівні політики та урядування не є релевантними, щоправда за винятком тих із локальностей, у яких вони є базовими і передбаченими відповідним виборчим чи іншим законодавством, як, приміром, в Італії, Словенії тощо [87]. Примітно, що деякі дослідники іменують такі «малі» партії етнічними [20; 53], що особливо валідно у тому випадку, коли вони виявляють свої функції на периферії [22; 43]. Доповнюється це тим, що є вкрай мало інформації про внутрішні структури, лідерство, етіологію та траєкторії розвитку таких «малих» партій. З іншого боку, цікаво, що такі «малі» партії є чи не найбільш стабільними в електоральному розрізі, хоча й залучають незначну кількість виборців з ідентичної/відповідної частини суспільства [42; 44].

На противагу, поєднання територіального, ідеологічного та стратегічного теоретико-методологічних підходів дає змогу трактувати «малі» політичні партії як маргінальні партії і партії на периферії політики й урядування [56; 75]. В англомовній науковій літературі для позначення таких «малих» партій в останній період існує термін «fringe parties» – буквально «бахромні», «узбічні», «обмежені» або «пограничні» партії [43] або термін «niche parties» – буквально «нішові» партії [4; 5; 12; 62; 69–71; 101] чи, інакше кажучи, маргінальні та периферійні партії [8]. Це передусім такі «малі» партії, які враховують цінності й інтереси адміністративно-територіальних периферій і кидають виклик, зокрема ідеологічно, основним або мейнстрімним партіями та загалом політиці й урядуванню на національному рівні [43; 56; 85, с. 421, 425–426]. У цьому сенсі «fringe parties», «niche parties» чи маргінальні партії характеризуються як: політична й організаційна загроза та опозиція основним або мейнстрімним партіям, які втілюють стабільний і міцний локус змагальності у партійних системах на національному рівні; політичні ідеї, маніфести, програми та цілі, які пов'язані передусім з конкретними чи навіть специфічними («привласненими») ідеологічними позиціями, в тім числі спеціалізованими і відмінними від таких позицій на національному рівні політики й урядування та у середовищі мейнстрімних політсил [8; 43; 59]. При цьому, примітно, що «fringe parties», «niche parties» чи маргінальні партії можуть прагнути залишатись периферійними незмінно або намагатись зміститись до позицій мейнстрімних партій. У цьому сенсі вони трактуються як «малі» партії доти, доки позиціонуються як периферійні, особливо з огляду на те, що для деяких субнаціональних партій саме периферійність є передумовою їхнього електорального

успіху на місцях [22; 56]. Водночас ідеологічно «fringe parties», «niche parties», маргінальні чи периферійні партії найперше є антиглобалістськими, євроскептичними, націоналістичними, антиіммігрантськими й окреслюються «антикапіталістичним дискурсом» або, на противагу, є відверто популістськими. Тобто для «малих» партій у цьому сенсі притаманні також і периферійні або маргінальні ідеологічні позиціонування [75].

Поєднання територіального й організаційного теоретико-методологічних підходів слугує підставою трактування «малих» політичних партій як політсил із малою кількістю членів та слабкими організаційною структурою і фінансами [10; 95]. Це означає, що «малі» політичні партії – це партії, які характеризуються обмеженою чи «збідненою» організаційною структурою, членською базою і, як наслідок цього, слабкою фінансовою ресурсністю та незалежністю. І це при тому, що сьогодні постійно зростають фінансові витрати на виборчі кампанії, а тому «малі» партії перманентно стикаються з фінансовим тягарем й організаційним вакуумом [95]. Тому «малі» політичні партії – це типово нові партії, які не мають усталених інтересів і зв'язків з афілійованими організаціями. Це особливо властиво для субнаціонального рівня політичного процесу й урядування, адже саме «малі» субнаціональні партії звикло потерпають від дефектів членства, організаційної структури і фінансування, в тім числі в пошуку посадовців на представницькі посади [60, с. 61]. Часто це веде до постановки питання про те, наскільки легітимними є «малі» політичні партії [10]. З іншого боку, сьогодні для більшості країн Європи і загалом світу все властивішою постає динаміка зменшення членства та якості організаційної структури політичних партій як таких. Відтак «малі» політичні партії у такому сенсі характеризуються не партійним членством, а «наймом» професійних політиків як «агентів» виборців і «комунікаторів» з виборцями, чому особливо сприяє розвиток сучасних ЗМІ. Тому для «малих» політичних партій нормою стає відсутність фіксованої виборчої бази. З цього слідує, що чим «меншою» є партія, тим більше вона є «передвиборчою». А тому виборча кампанія постає ідеальною можливістю для партійних інновацій і «винаходів» у рамках функціонування «малих» партій. Однак передусім за умови, коли виборчі правила і процедури розподіляють фінансові ресурси серед партій не лише пропорційно їхнім результатам, а й з урахуванням інтересів «малих» партій і самого факту їхньої участі у виборах, тобто коли вони мотивують «малі» партії [10].

Синтезування стратегічного і владно-електорального підходів дає підстави трактувати «малі» політичні партії як партії без реального впливу на політичний процес. Адже часто «малими» іменують ті політичні партії, які мають представництво у політиці й виборчій сфері, причому незалежно від їхнього рівня – національного чи субнаціонального, – але не впливають та не визначають політичних наслідків і результатів урядування, а відтак загалом політичного порядку денного. Відповідно, «малі» політичні партії – це репрезентовані у політиці партії, які не мають реальної

влади, що нормою є передусім для так званих «фасадних» демократій і автократій. Інакше кажучи, «малі» політичні партії є лише умовно релевантними, однак вони характеризуються невідповідністю політичному й інституційному дизайну [64; 100]. Примітно, що така ситуація позначення «малих» партій паралелізується з повною чи майже повною неважливістю в цілому партійних систем у певних кейсах, оскільки формально вони існують і навіть структуруються, зокрема як багатопартійні, але є нерелевантними та цілком «підконтрольними». Інакше кажучи, йдеться про ті ситуації, коли політичні партії, причому всі або майже всі, поступово втрачають свою функціональну і системну релевантність та значення, бо не здатні визначати голосуючий порядок денний політичного процесу. У такому сенсі «малі» партії мають місце передусім в умовах слабкості чи занепаду інституційного дизайну – відсутності достатніх арен для функціональної активності партій [24]. Перефразовуючи, «малі» політичні партії – це «сфальсифіковані» партії чи не до кінця сконструйовані в інституційному сенсі партії.

Подібне розуміння «малих» політичних партій властиве для випадку поєднання владно-електорального та стратегічного теоретико-методологічних підходів, коли під ними мають на увазі нові партії без представництва за результатами виборів. «Малими» у такому сенсі є будь-які винятково нові партії, які є неуспішними за своїми стратегіями, представництвом та результатами під час і за наслідками виборів (на різних рівнях політики й урядування, але передусім на національному рівні). Тобто це нові політсили, які не є релевантними (за усіма можливими підходами) і не можуть змінити структури міжпартійної змагальності та загалом партійної системи тієї чи іншої країни, в тім числі за рахунок участі у формуванні урядів і визначенні політичного порядку денного [35]. Відповідно, у цьому сенсі жодного значення не має організаційна структура і фінанси таких «малих» політичних партій (вони навіть можуть бути розвиненими), адже головним є те, що «малі» партії, маючи наміри висувати чи висуваючи своїх кандидатів на виборні посади, не отримують їх, а тому постають «ефемерною» меншістю [23]. У цьому сенсі «малі» політичні партії часто розуміються як «треті» партії («third parties») [11], приміром як: реально треті партії у рамках ідеальної двопартійної системи, четверті партії у рамках ідеальної трипартійної чи двох-з-половиною-партійної системи тощо [13; 14, с. 579; 23, с. 270; 34; 40, с. 83; 104]. Також часто «третіми» розуміють ті партії, що не мають чіткого політичного ранжування, статусу і ролі, бо вони мобілізуються і проти уряду, і проти основної опозиційної партії [3; 45]. З цього слідує, що чим сильніші основні або так звані мейнстрімні партії, там слабші «малі» або «треті» партії і тим менше у них шансів структурувати партійні системи. Однак примітно і те, що такі «малі» партії часто виходять не з бажання отримати успіхи і хороші результати на виборах (хоча це максимально бажане очікування), а й з потреби просто брати участь у виборах і бути присутніми на виборчому ринку та в політичному просторі [80, с. 5]. Таким чином

«малі» політичні партії у цьому сенсі лише частково змінюють політичний ландшафт, але суттєво чи частково модифікують поведінку інших – основних або мейнстрімних – партій і, як наслідок, нові моделі політичної поведінки та дебатів [49; 64; 100]. Тому такі «малі» партії часто сприймаються як мобілізуючі (передусім ідеологічно), хоча й зовсім нерелевантні політичні актори [21].

Нарешті, у рамках суто владно-електорального підходу «малі» політичні партії доречно окреслювати як нові чи усталені партії з низьким представництвом за результатами виборів. З цього слідує, що «малими» є такі нові чи усталені партії, які неодмінно беруть участь у виборах (на різних рівнях політики й урядування, але передусім на національному), однак які можуть бути як релевантними, так і нерелевантними (за усіма можливими підходами до трактування релевантності партій), але обов'язково з низьким рівнем представництва у виборних інститутах. У цьому контексті нагадаємо, що релевантність партій може бути функціональною (як у Дж. Сарторі [88], який зазначає про потенціали коаліційності чи шантажу партій у легіслатурах) та розмірною (наприклад, коли партії отримують не менше 3 відсотків мандатів у легіслатурах або не менше 1 відсотка голосів виборців і представництво в легіслатурах тощо), але наголос робиться на відмежуванні «малих» партій від незалежних політиків [24; 103]. Різні вчені також виокремлюють розбіжні верхні межі розмірного представництва «малих» політичних партій у легіслатурах, зокрема від 2 до 15 відсотків – залежно від національної специфіки та типів партійних і виборчих систем [21; 65; 102]. Так здійснюється спроба градування чи класифікації «малих» партій та їхнього відокремлення від основних чи мейнстрімних партій [21; 68]. Цілком визначальним у цьому сенсі є те, що електорально успішна «мала» політична партія (якщо її таки дійсно трактують як «малу») не може бути урядовою, хоча й може здійснювати спроби участі в процесі формування уряду. Інакше кажучи, це означає, що «мала» політична партія в такому сенсі не є релевантною на урядовому рівні. Враховуючи це, часто «малими» вважають ті партії з представництвом у легіслатурах, проти яких основні чи мейнстрімні політсили застосовують техніку «санітарного кордону», тобто формально чи фактично домовляються не співпрацювати з ними, передусім з приводу спільної участі у формуванні та функціонуванні урядів. Однак тим самим такі стратегії основних партій реалізуються як їхні реакції на відносні успіхи «малих» партій, а тому «малі» партії позиціонуються як мобілізаційні. У цьому сенсі примітно, що та чи інша партія може мати статус «малої» на національному рівні, однак водночас статус основної або мейнстрімної партії – на будь-якому субнаціональному (регіональному, локальному тощо) рівні політики й урядування.

Складнощі з приводу розуміння феномена «малих» партій посилюються та урізноманітнюються і тим, що відмінні теоретико-методологічні підходи пропонують неоднакові та несистематизовані варіанти і схеми класифікації «малих» партій [24]. Крім того, одні вчені зосереджуються на відмінностях між «малими» та «дуже малими»

(«ще меншими») партіями (для яких застосовують різні позначення, про які йшлося вище і йтиметься нижче) [65; 76], а натомість інші науковці створюють класифікаційні схеми і типології через пояснення походження та причин створення «малих» партій [54; 58; 84; 102]. Так, історично-організаційний підхід структурує «мали» партії за походженням, способом виникнення та організаційною структурою. Зокрема, Г. Сміт виокремлює такі типи «малих» політичних партій, як маргінальні «мали» партії, «шарнірні» «мали» партії і відокремлені «мали» партії [90]. С. Хаг і М. Тавітс [50, с. 11–15; 51; 93, с. 100, 106; 94] класифікують їх дещо по-іншому, втім числі на «мали» партії за наслідками розколів і поділів в уже існуючих партіях, «мали» партії як абсолютно нові організаційні утворення, «мали» партії за наслідками злиття вже існуючих партій та «мали» партії як електоральні альянси і виборчі блоки. Схожим чином Д. Денвер і Г. Бохель типологізують «мали» політичні партії на: «мали» партії як уламки раніше існуючих партій; «мали» партії, які сформувались автономно, зокрема як «справжні» партії (з визначеною політичною платформою) і «незрілі» партії (досі не підтверджені); «мали» партії як виразники винятково місцевих інтересів [14, с. 580–581]. Нарешті, Дж. Коаклі класифікує усі «мали» партії на політсили, що відкололись (які виникли у результаті розколу всередині існуючих партій), та цілковито нові партії (які типово є з позапарламентським корінням та виникли цілком окремо від існуючих партій) [24].

На противагу, владно-електоральний і територіальний підходи приступають до класифікації «малих» політичних партій, враховуючи рівень їхніх успіхів/неуспіхів на виборах і загалом у політиці, а відтак з приводу отримання й здійснення влади, принаймні в часовому розрізі та за різними рівнями політики й урядування. На цій підставі П. Мейр пропонує дві класифікації «малих» політичних партій [65, с. 43–44; 66]. Згідно із першою їх потрібно поділяти на стійкі «мали» партії (які беруть участь принаймні у трьох виборах поспіль) та нестійкі «мали» партії (які беруть участь у двох виборах поспіль і рідше). Своєю чергою, у рамках другої класифікації дослідник виокремлює власне «мали» партії (які отримують від 1–1,5 до 15 % підтримки голосів виборців принаймні на трьох виборах поспіль) і так звані «ефемерні» партії або «мікропартії» (котрі не відповідають навіть критерію 1 % голосів виборців принаймні на трьох виборах) [24; 65, с. 43–44; 102]. Подібним чином щонайменше дві класифікаційні логіки з приводу «малих» партій пропонує Дж. Коаклі, адже дослідник: по-перше, виокремлює усталені «мали» партії та «ефемерні» «мали» партії; по-друге, деталізує та дрібнить їх на встановлені «мали» партії, ефемерні «мали» партії, встановлені мікропартії та ефемерні мікропартії [24, с. 506–508]. Урешті-решт, чимало науковців пропонують виділяти «мали» партії на національному, регіональному та локальному рівнях політики й урядування або, інакше кажучи, національні та субнаціональні «мали» політичні партії.

Що стосується стратегічного підходу, то в його рамках «мали» партії типово структурують та класифікують за стилем поведінки і позиціонування «малих»

партій на виборах і виборчому ринку та загалом за функціями самих партій. Так, М. Пінард [81] виокремлює протестні «малі» політичні партії (засновані на загальному невдоволенні, переважно негайного характеру) і радикальні «малі» політичні партії (засновані на спільній ідеології, яка відображає конкретні глибокі і тривалі групові інтереси). Своєю чергою, Р. Хармел і Дж. Робертсон класифікують «малі» політичні партії на: «партії-претенденти», які бачать певну перспективу успіху від електоральної змагальності, та «партії-промоутери», які насамперед стурбовані формулюванням відмінних поглядів, незалежно від їхніх виборчих перспектив [48, с. 517–518]. Подібно Т. Рочон поділяє усі «малі» та «нові» політичні партії на: «мобілізуючі» (які прагнуть мобілізувати політичні ідентичності навколо нового соціополітичного поділу або перевизначення вже існуючого соціополітичного поділу), «кидаючі виклик» (які конкурують із усталеними партіями на основі існуючих соціополітичних поділів), «персональні» (які в основному не орієнтуються на чинні чи нові соціополітичні поділи) [85, с. 421–426]. Нарешті, схожої думки Дж. Коаклі, який розподіляє усі «малі» політичні партії на: мобілізаційні чи мобілізуючі (партії-претенденти, що виникли з нового соціополітичного поділу або з нової позиції і відрізняються від основних або мейнстрімних партій своєю політичною позицією), оскаржувальні або «кидаючі виклик» (партії-претенденти, які конкурують з існуючими партіями не на основі політики та політичних цінностей та інтересів, а на підставі спроможності досягати результатів), промоутерські (партії-претенденти, які відстоюють специфічні політичні позиції майже незалежно від виборчої привабливості та привабливості посад), персональні (партії-претенденти, створені для просування позицій конкретної особи) [23; 24].

Врешті-решт, у рамках ідеологічного підходу до типологізації «малих» партій за основу беруть доктрини, ідеї, маніфести та напрями політики таких політсил. Зокрема, В. Кей виділяє нестабільні або перехідні та доктринальні «малі» політичні партії [58], К. Річмонд наполягає на виокремленні сецесійних, ображено-меншинних і доктринальних «малих» партій [84]. Більш деталізовано М. Тавітс констатує, що «малі» політичні партії можна розподілити на «нові праві», «нові ліві», ліво-лібертаріанські, регіональні тощо [93, с. 100; 94]. За аналогією Дж. Адамс, М. Кларк і Л. Езров фіксують, що в політиці існують та втілюються різні ідеологічні формати «нішових» партій як «малих політсил, зокрема як прихильників крайніх ідеологій (комуністичні і націоналістичні партії, неофашистські партії, «нові праві») чи нецентристських ідеологій (екологізм, постіндустріалізм тощо) [4, с. 513; 5]. Фіналізує таку позицію П. Мейр, який наполягає на логіці виокремлення різних ідеологічних сімей «малих» політичних партій і партій загалом, зокрема комуністичних, соціалістичних, християнсько-демократичних, ліберальних, крайніх правих, консервативних правих, аграрних, націоналістично-регіоналістичних та екологічних, а також виборчих блоків й альянсів [65, с. 58; 66].

З усього сказаного недвозначно слідує, що поточно існує чимало проблем з приводу не лише з'ясування сутності і різновидів, але й сили та релевантності «малих» політичних партій, причому як на рівні партійних систем, так і стосовно урядово-формотворчого процесу за їхньої можливої участі. Такі проблеми доцільно іменувати бар'єрами сили і впливу «малих» партій, як це, для прикладу, роблять М. Педерсен [80], Г. Герцог [49], Г. Баррінгтон [7], Дж. Коаклі [23; 24], Б. Тамас [92], Ч. Боікс [15], Л. Слоан [89], М. Тавітс [93; 94]. Систематизуючи їхні доробки і пропонуючи власні рефлексії, констатуємо, що існує декілька базових бар'єрів сили, впливовості та релевантності «малих» партій. Першим є бар'єр декларативності, який стосується участі (і декларування цього) нових «малих» партій у виборах, внаслідок чого такі політсили електорально «заходять» на «територію»/виборчий простір основних, великих і загалом мейнстрімних партій та посягають на значення у партійній системі на тому чи іншому – національному або субнаціональному – рівні політики. Другим є бар'єр формалізації, адже «малі» партії у більшості країн світу повинні відповідати певній національно визначеній правовій базі функціонування партій як таких, через що «малі» партії формально сприймають як партії інші актори, принаймні за умови, якщо не передбачено іншого. Третім традиційно постає так званий бар'єр репрезентативності, а якщо точніше забезпечення представництва «малих» партій спочатку на субнаціональному рівні, а згодом і можливо на національному рівні політики й виборчого процесу, в тому числі нерідко як функція тієї чи іншої виборчої системи у тій чи іншій країні [80]. Наступним можна виокремлювати бар'єр переваги очікувань «малих» партій, адже часто проблемою виступає формування і підтримка «малими» партіями відносно сильної організаційної структури, ефективного керівного апарату і достатньої фінансової підтримки тощо [2; 7, с. 443; 15, с. 521; 79; 49; 92; 94]. П'ятим бар'єром часто слугує проблема непрямого впливу «малих» партій на основні, великі чи мейнстрімні партії, зокрема впливу «малих» партій (навіть через їхню участь у виборах і без отримання електоральних успіхів) на виборчу поведінку кандидатів від основних і мейнстрімних партій та загалом на позиції і реакції останніх [102]. Дуже важливим є шостий бар'єр або проблема релевантності «малих» партій, яка типово стосується отримання та демонстрування «малими» партіями певного впливу на політичний процес, прийняття політичних, урядових й управлінських рішень, а також загалом на визначення і ведення політики на різних рівнях урядування. У цьому контексті найбільше значення має відповідь на питання про те, чи «малі» політичні партії можуть мати роль і статус релевантних або істотних у тих чи інших партійних системах на різних рівнях політики й урядування [89]. Адже в рамках уже класичних типологій партійних систем вони традиційно постають як нерелевантні на тому чи іншому рівні політики й урядування. Але, на противагу, вони все-ж можуть бути оцінені як релевантні або істотні в категоріях «мобілізаційного потенціалу», який заснований на здатності привертати увагу та кидати виклик партійному статусу-

кво, а також діяти в рамках нових соціополітичних поділів і виражати нові політичні ідентичності в тих чи інших країнах й умовах [63, с. 123]. Адже на релевантність партій можуть впливати не лише організаційні можливості впливу «малих» партій, особливо на національному рівні політики й урядування, однак й «новизна» таких політсил [79] у їхньому функціональному середовищі [75, с. 7–13]. Врешті, сутнісним постає і так званий бар'єр стійкості «малих» партій або їхньої здатності (за очевидної умови неспроможності бути основними) не втратити своєї унікальної привабливості, не зазнати краху, не маргіналізуватись і не розпастиись чи увійти в інші партії. З цього слідує, що прикметник і статус «малих» партій дуже часто мають індивідуальне, а не систематичне значення в кожній окремій країні та на кожному окремому рівні політики й урядування, а тому порівняння і систематизація «малих» партій вимагає різних концептуальних і теоретико-методологічних підходів [27; 63, с. 123].

Тим не менше, у підсумку доцільно констатувати, що в рамках наявного поступу й інструментарія політичної науки розв'язати всі (перелічені вище та інші) наявні чи принаймні хоча б частину проблем і бар'єрів щодо виокремлення, позначення, визначення та розуміння «малих» політичних партій і їхніх можливих різновидів поки не вдається, а можливо й ніколи і не вдасться. Через це сьогодні не зовсім ствердно можна відповісти на питання не тільки про те, чим є «мала» політична партія, але також і про те, чим вона не є і не може бути. Адже поточно існує надто багато варіацій, теоретико-методологічних підходів та реальних кейсів і чимось потрібно жертвувати або, на противагу, не відомо як усі підходи комбіновано та систематизовано враховувати на різних рівнях «сходинок абстракції». І це навіть попри те, що сьогодні у політичній науці дослідники найчастіше використовують як базовий підхід, згідно з яким доцільно виокремлювати щонайменше три типи чи рівні «малих» політичних партій, зокрема так звані «малі» партії (*small party*), «незначні» або «другорядні» партії (*minor party*) та «мікропартії» (*micro-party*). У цьому контексті індикаторами розмежування «малих» та «незначних» партій і «мікропартій» можуть слугувати такі атрибути, як мале, незначне чи мінімальне членство у партіях, низька або мінімальна підтримка або невідсутність підтримки чи неучасть партій у виборах, низьке або мінімальне представництво чи невідсутність представництва партій у легіслатурах на різних рівнях політики й урядування, а також вузька проблемна, політична й ідеологічна спрямованість партій. При цьому, чим більше із перелічених індикаторів справджується, тим «меншою» (в напрямі від «малої» до «незначної» партії, а далі до «мікропартії») є та чи інша політсила [57], до чого додаються різні інші (перелічені вище) теоретико-методологічні підходи до розуміння «малих» політичних партій.

Все це означає, що краще не стільки синтезувати різні підходи та зводити їх до певного шуканого спільного знаменника, скільки застосовувати їх порізно та взаємодоповнювано, зокрема як певні додаткові прикметники територіального,

функціонального, історично-організаційного, ідеологічного, стратегічного та владно-електорального спрямування. Хоча, на противагу, цілком очевидно, що «малі» партії неодмінно треба позиціонувати як опозиційні, обмежено здатні чи нездатні впливати на політику урядів і політично дисфункціональні на різних рівнях політики й урядування [36, с. 609–610; 37; 54]. Також деякому покращенню теоретико-методологічної ситуації сприяє ідея із приводу розділення «малих» партій (незалежно від їхніх ідеологій, рівня та територіальності операціоналізації, а також інших класифікаційних ліній) на релевантні/істотні і нерелевантні/неістотні або, якщо трохи простіше й умовно, на представлені та не представлені у легіслатурах, причому на всіх чи різних рівнях політики й урядування – залежно від рівня порівняльного аналізу. Суто теоретично з цього слідує, що тематика «малих» партій у політичній науці неодмінно є або може бути значимою, але лиш порівняльно [74, с. 14]. Натомість емпірично і теоретично припустимо (навіть із усереднених ідей різних дослідників), що «малі» політичні партії, як ймовірно слідує, не можуть бути урядовими, принаймні якщо ми говоримо про національний рівень політики й урядування. Більш узагальнено й охоплювано це означає, що «малі» партії ніяк не можуть визначати порядок денний у політиці, і це навіть незалежно від того, про який рівень політики й урядування йдеться у конкретному випадку та компаративному масиві. Лиш ураховуючи хоча би це, надалі на таке розуміння «малих» політичних партій можна накладати всі інші опції та виміри найменування, розуміння й операціоналізації цих партій, про які йшлося вище, тобто не тільки електоральний, а й територіальний (зокрема в субнаціональних одиницях), функціональний, ідеологічний, стратегічний тощо.

Список використаних джерел:

1. Aars J., Ringkjøb H. Party Politicisation Reversed? Non-Partisan Alternatives in Norwegian Local Politics // *Scandinavian Political Studies*. 2005. Vol. 28. No. 2. P. 161–181.
2. Abedi A. *Anti-Political Establishment Parties: A Comparative Analysis*. London: Routledge, 2004. 204 p.
3. Abramson P., Aldrich J., Paolino P., Rohde D. Third-party and independent candidates in American politics: Wallace, Anderson, and Perot // *Political Science Quarterly*. 1995. Vol. 110. No. 3. P. 349–367.
4. Adams J., Clark M., Ezrow L., Glasgow G. Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976–1998 // *American Journal of Political Science*. 2006. Vol. 50. No. 3. P. 513–529.

5. Adams J., Ezrow L., Leiter D. Partisan Sorting and Niche Parties in Europe // *West European Politics*. 2012. Vol. 35. No. 6. P. 1272–1294.
6. Akkerman T., Rooduijn M. Pariahs or Partners? Inclusion and Exclusion of Radical Right Parties and the Effects on Their Policy Positions // *Political Studies*. 2015. Vol. 63. No. 5. P. 1–18.
7. Barrington H. New parties in Britain. Why some live and most die // *International Political Science Review*. 1985. Vol. 6. No. 4. P. 441–461.
8. Bartels J.-E., Remke M. L. Parties in the Shadows – Do Small and Marginal Parties Cater to a Niche? // *German Politics*. 2021. Online First.
9. Baskaran T., da Fonseca M. L. Electoral thresholds and the success of minor parties // *Center for European, Governance and Economic Development Research Discussion Papers*. 2013. No. 177. 44 p.
10. Becker F., Cuperus R. The Party Paradox: Political Parties Between Irrelevance and Omnipotence // *Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung*, 2004. 17 p.
11. Bélanger É. Antipartyism and third-party vote choice: a comparison of Canada, Britain, and Australia // *Comparative Political Studies*. 2004. Vol. 37. No. 9. P. 1054–1078.
12. Bischof D. Towards a Renewal of the Niche Party Concept: Parties, Market Shares and Condensed Offers // *Party Politics*. 2015. Vol. 23. No. 3. P. 220–235.
13. Blais A. Third parties in Canadian provincial politics // *Canadian Journal of Political Science*. 1973. Vol. 6. No. 3. P. 422–438.
14. Bochel H., Denver D. Minor parties and independents in times of change: Scottish local elections 1974 to 2007 // *Local Government Studies*. 2008. Vol. 34. No. 5. P. 577–593.
15. Boix C. The emergence of parties and party systems // Boix C., Stokes S. *Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 499–521.
16. Bolleyer N. *New Parties in old Party Systems: Persistence and Decline in Seventeen Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 250 p.
17. Bolleyer N. Small parties: from party pledges to government policy // *West European Politics*. 2007. Vol. 30. No. 1. P. 121–147.
18. Bolleyer N. The Irish Green Party: from protest to mainstream party? // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 603–623.
19. Booyesen S. The will of the parties versus the will of the people? Defections, elections and alliances in South Africa // *Party Politics*. 2006. Vol. 12. P. 727–746.
20. Chandra K. What is an ethnic party? // *Party Politics*. 2013. Vol. 17. No. 2. P. 151–169.

21. Clark A. Breaking the Mould or Fiddling at the Edges? Ireland's Minor Parties in Comparative and Systemic Perspective // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 661–680.
22. Coakley J. Centres, peripheries, and party systems: nested secession processes in Great Britain and Ireland // *Political Geography*. 2008. Vol. 27. No. 7. P. 740–760.
23. Coakley J. Minor parties in Irish political life, 1922–89 // *Economic and Social Review*. 1990. Vol. 21. No. 3. P. 269–297.
24. Coakley J. The rise and fall of minor parties in Ireland // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 503–538.
25. Collier D., LaPorte J., Seawright J. Putting typologies to work: Concept formation, measurement and analytic rigor // *Political Research Quarterly*. 2012. Vol. 65. No. 1. P. 217–232.
26. Copus C. *Party Politics and Local Government*. Manchester: Manchester University Press, 2004. 313 p.
27. Copus C., Clark A., Bottom K. Multiparty Politics in England: Small Parties, Independents and Political Associations in English Local Politics // Reiser M., Holtmann E. *Farewell to the Party Model? Independent Local Lists in East and West European Countries*. Wiesbaden: VS Verlag, 2008. P. 253–276.
28. Copus C., Clark A., Reynaert H., Steyvers K. Minor party and independent politics beyond the mainstream: fluctuating fortunes but a permanent presence // *Parliamentary Affairs*. 2009. Vol. 62. No. 1. P. 4–18.
29. Deschouwer K. *New Parties in Government: In Power for the First Time*. London: Routledge/ECPR, 2008. 224 p.
30. Deschouwer K. Small parties in a small country: The Belgian case // Muller-Rommel F., Pridham G. *Small parties in Western Europe: Comparative and national perspectives*. London: Sage, 1991. P. 135–151.
31. Diamond L., Gunther R. *Types and functions of parties* // Diamond L., Gunther R. *Political parties and democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001. P. 3–39.
32. Downs W. Pariahs in their Midst: Belgian and Norwegian Parties react to Extremist Threats // *West European Politics*. 2001. Vol. 24. No. 3. P. 23–42.
33. Duverger M. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen, 1959. 439 p.
34. Eagles M., Erfle S. Variations in third/minor party support in English constituencies // *European Journal of Political Research*. 1993. Vol. 23. No. 1. P. 91–116.
35. Emanuele V., Chiamonte A. Explaining the impact of new parties in the Western European party systems // *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*. 2019. Vol. 29. No. 4. P. 490–510.

36. Fisher S. The «decline of parties» thesis and the role of minor parties // Merkl P. *Western European Party Systems: Trends and Prospects*. New York: The Free Press, 1980. P. 609–619.
37. Fisher S. *The minor parties of the Federal Republic of Germany*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1974. 218 p.
38. Font J. Dangerous Coalitions for Small Parties: The Electoral Consequences of Government in Spanish Regions and Municipalities // *South European Society and Politics*. 2001. Vol. 6. No. 2. P. 71–96.
39. Gauja A. The state of democracy and representation in Australia // *Representation*. 2015. Vol. 51. No. 1. P. 23–34.
40. Gerring J. Minor Parties in Plurality Electoral Systems // *Party Politics*. 2005. Vol. 11. No. 1. P. 79–107.
41. Gerring J. What makes a concept good? A criterial framework for understanding concept formation in the social sciences // *Polity*. 1999. Vol. 31. P. 357–393.
42. Gherghina S. *Party Organization and Electoral Volatility in Central and Eastern Europe: Enhancing Voter Loyalty*. London: Routledge, 2014. 214 p.
43. Gherghina S., Fagan A. Fringe political parties or political parties at the fringes? The dynamics of political competition in post-communist Europe // *Party Politics*. 2021. Vol. 27. No. 1. P. 3–8.
44. Gherghina S., Jigla G. Playing their cards right: ethnic parties and government coalitions in postcommunist Europe // *Nationalism and Ethnic Politics*. 2016. Vol. 22. No. 2. P. 220–240.
45. Gold H. Third party voting in presidential elections: a study of Perot, Anderson, and Wallace // *Political Research Quarterly*. 1995. Vol. 48. No. 4. P. 751–773.
46. Grant W. Local Parties in British Local Politics: A Framework for Empirical Analysis // *Political Studies*. 1971. Vol. 19. No. 2. P. 201–212.
47. Hammond J. Minor Parties and Electoral Realignments // *American Politics Quarterly*. 1976. Vol. 4. No. 1. P. 63–85.
48. Harmel R., Robertson J. Formation and Success of New Parties: A Cross-national Analysis // *International Political Science Review*. 1985. Vol. 6. No. 4. P. 501–523.
49. Herzog H. Minor Parties: The Relevancy Perspective // *Comparative Politics*. 1987. Vol. 19. No. 3. P. 317–329.
50. Hug S. *Altering Party Systems: Strategic Behaviour and the Emergence of New Political Parties in Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2001. 215 p.
51. Hug S. Studying the Electoral Success of New Political Parties: A Methodological Note // *Party Politics*. 2000. Vol. 6. No. 2. P. 187–197.

52. Hutter S., Vliegenthart R. Who responds to protest? Protest politics and party responsiveness in Western Europe // *Party Politics*. 2018. Vol. 24. No. 4. P. 358–369.
53. Ishiyama J., Breuning M. What's in a name? Ethnic party identity and democratic development in post-communist politics // *Party Politics*. 2011. Vol. 17. No. 2. P. 223–241.
54. Jaensch D., Mathieson D. A plague on both your houses: Minor parties in Australia. St. Leonards: Allen & Unwin Academic, 1998. 248 p.
55. Katz R., Mair P. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party // *Party Politics*. 1995. Vol. 1. No. 1. P. 5–28.
56. Kefford G. Rethinking small political parties: from micro to peripheral // *Australian Journal of Political Science*. 2017. Vol. 52. No. 1. P. 95–109.
57. Kelly N. Party registration and political participation: Regulating small and micro parties // Gauja A., Sawyer M. *Party Rules?: Dilemmas of political party regulation in Australia*. ANU Press, 2016. P. 73–100.
58. Key V. *Politics, parties and pressure groups: 5th edn*. New York: Ty Crowell Co., 1964. 738 p.
59. Köhler J. Nicht-etablierte Parteien: Funktionen und Rechtsfragen // Jun U., Kreikenbom H., Neu V. *Kleine Parteien im Aufwind: Zur Veränderung der deutschen Parteienlandschaft*. New York, Frankfurt am Main: Campus-Verl, 2006. P. 39–57.
60. Koole R. Politieke partijen: pijlers met betonrot? // Van Holsteyn J., Mudde C. *Democratie in verval?*. Amsterdam, 2002. P. 51–63.
61. Lawson K., Merkl P. *When Parties Fail: Emerging Alternative Organisations*. Princeton: Princeton University Press, 1988. 596 p.
62. Lindstam E. Signalling Issue Salience: Explaining Niche Party Support in Second-Order Elections // *Electoral Studies*. 2019. Vol. 60. P. 102–126.
63. Lucardi P. Fragments from the pillars: small parties in the Netherlands // Müller-Rommel F., Pridham G. *Small Parties in Comparative and National Perspective*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE, 1991. P. 115–134.
64. Maghraoui D. On the relevance or irrelevance of political parties in Morocco // *The Journal of North African Studies*. 2019. Vol. 25. No. 6. P. 939–959.
65. Mair P. The electoral universe of small parties in postwar Western Europe // Müller-Rommel F., Pridham G. *Small parties in Western Europe: Comparative and national perspectives*. London: Sage, 1991. P. 41–70.
66. Mair P. *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press, 1990. 364 p.
67. Mayer H. Big party chauvinism and minor party romanticism // Mayer H., Nelson H. *Australian politics: A fifth reader*. Melbourne: Longman Cheshire, 1980. P. 345–360.

68. McDaid S., Rekaewek K. From mainstream to minor and back: the Irish Labour Party, 1987–1992 // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 625–642.
69. Meguid B. Competition Between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success // *American Political Science Review*. 2005. Vol. 99. No. 3. P. 347–359.
70. Meyer T., Miller B. The Niche Party Concept and its Measurement // *Party Politics*. 2015. Vol. 21. No. 2. P. 259–271.
71. Meyer T., Wagner M. Mainstream or Niche? Vote-seeking Incentives and the Programmatic Strategies of Political Parties // *Comparative Political Studies*. 2013. Vol. 46. No. 10. P. 1246–1272.
72. Minkenberg M. From Pariah to Policy-Maker? The Radical Right in Europe, West and East: Between Margin and Mainstream // *Journal of Contemporary European Studies*. 2013. Vol. 21. No. 1. P. 5–24.
73. Moffitt B. How Do Mainstream Parties ‘Become’ Mainstream, and Pariah Parties Become Pariahs? Conceptualizing the Processes of Mainstreaming and Pariahing in the Labelling of Political Parties // *Government and Opposition*. 2021. Online First. P. 1–19.
74. Muller-Rommel F. Small parties in comparative perspective: the state of the art // Muller-Rommel F., Pridham G. *Small Parties in Western Europe: Comparative and National Perspectives*. London: Sage, 1991. P. 1–22.
75. Muller-Rommel F., Pridham G. *Small Parties in Western Europe: Comparative and National Perspectives*. London: Sage, 1991. 232 p.
76. Novak M., Cassling R. The relevance of small parties: From a general framework to the Czech opposition agreement // *Czech Sociological Review*. 2000. Vol. 8. P. 27–47.
77. O’Malley E. Punch bags for heavyweights? Minor parties in Irish government // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 539–561.
78. Orr G. Ballot order: Donkey voting in Australia // *Election Law Journal*. 2002. Vol. 1. No. 4. P. 573–578.
79. Panebianco A. *Political Parties: Organisation and Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 318 p.
80. Pedersen M. Towards a New Typology of Party Lifespans and Minor Parties // *Scandinavian Political Studies*. 1982. Vol. 5. No. 1. P. 1–16.
81. Pinard M. One-party dominance and third parties: the Pinard theory reconsidered // *Canadian Journal of Political Science*. 1973. Vol. 6. No. 3. P. 399–421.
82. Raniolo F. *Forza Italia: A Leader with a Party* // *South European Society and Politics*. 2006. Vol. 11. No. 3–4. P. 439–455.
83. Reynolds P. *The Role of the Minor Parties* // Penniman H. *Australia at the Polls (1975)*. Washington: American Enterprise Institute, 1977. P. 159–169.

84. Richmond K. *Minor parties in Australia* // Starr G., Richmond K., Maddox G. *Political parties in Australia*. Richmond: Heinemann Educational, 1978.
85. Rochon T. *Mobilizers and Challengers: Towards a Theory of New Party Success* // *International Political Science Review*. 1985. Vol. 6. No. 4. P. 419–439.
86. Sartori G. *Concept misformation in comparative politics* // *American Political Science Review*. 1970. Vol. 64. P. 1033–1053.
87. Sartori G. *European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism* // La Palombara J., Weiner M. *Political Parties and Political Development*. Princeton University Press, 1966. P. 137–176.
88. Sartori G. *Parties and party systems: A framework for analysis*. Colchester: ECPR Press, 2005. 368 p.
89. Sloan L. *Measuring Minor Parties in English Local Government: Presence vs. Vote Share*. PSA 2011 – Local Politics Specialist Group, 2011. 19 p.
90. Smith G. *In search of small parties: Problems of definition, classification and significance* // Muller-Rommel F., Pridham G. *Small parties in Western Europe: Comparative and national perspectives*. London: Sage, 1991. P. 23–40,
91. Spoon J.-J. *Political Survival of Small Parties in Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2011. 203 p.
92. Tamas B. *The self-destructive tendencies of minor parties: the implosion of the Reform Party* // Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association. Boston (August 29 – September 1, 2002).
93. Tavits M. *Party system change: testing a model of new party entry* // *Party Politics*. 2006. Vol. 12. No. 1. P. 99–119.
94. Tavits M. *Party systems in the making: the emergence and success of new parties in new democracies* // *British Journal of Political Science*. 2008. Vol. 38. No. 1. P. 113–133.
95. van Biezen Ingrid. *Political Parties as Public Utilities* // *Party Politics*. 2004. Vol. 10. No. 6. P. 701–722.
96. Van der Brug W., Fennema M. *What causes people to vote for a radical-right party? A review of recent work* // *International Journal of Public Opinion Research*. 2007. Vol. 19. No. 4. P. 474–487.
97. Van der Brug W., Fennema M., Tillie J. *Why some anti-immigrant parties fail and others succeed: a two-step model of aggregate electoral support* // *Comparative Political Studies*. 2005. Vol. 38. No. 5. P. 537–573.
98. Van Spanje J., de Graaf N. *How established parties reduce other parties' electoral support: the strategy of parroting the pariah* // *West European Politics*. 2018. Vol. 41. No. 1. P. 1–27.

99. Van Spanje J., Van Der Brug W. The Party as Pariah: The Exclusion of Anti-Immigration Parties and its Effect on their Ideological Positions // *West European Politics*. 2007. Vol. 30. No. 5. P. 1022–1040.
100. Völkel J. The «chicken and egg» problem of relevance: political parties and parliaments in North Africa // *The Journal of North African Studies*. 2020. Vol. 25. No. 6. P. 865–880.
101. Wagner M. Defining and Measuring Niche Parties // *Party Politics*. 2012. Vol. 18. No. 6. P. 845–864.
102. Weeks L. Minor parties: a schema for analysis // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 481–501.
103. Weeks L. Minor Parties in Irish Political Life: An Introduction // *Irish Political Studies*. 2010. Vol. 25. No. 4. P. 473–479.
104. White G. Third parties in Canada revisited: a rejoinder and elaboration of the theory of one-party dominance // *Canadian Journal of Political Science*. 1973. Vol. 6. No. 3. P. 439–460.
105. Wolinetz S. The Transformation of West European Party Systems // Mair P. *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press, 1990. P. 218–231.

Наукове видання

Політичні партії і вибори: українські та світові практики

Збірник статей і тез

за результатами міжнародної наукової конференції «Малі політичні партії та актори у політичному процесі на регіональному та локальному (субнаціональному) рівнях: Україна і світ» – шостої у рамках серії міжнародних конференцій кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 26–27 листопада 2021 року

за редакцією **Анатолія Романюка** і **Віталія Литвина**

Комп'ютерне верстання *В. С. Литвин*

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Calibri Light.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 21,85. Зам. № 05/21

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Видруковано у друкарні «Простір-М»
вул. Чайковського, 8, м. Львів, Львівська обл., 79000